

*Де котить Іква хвилі свої сині,
Де гори пнуться у блакить високу,
Де дзвонить місто над сріблом потоку,
Де квітчані конваліями луки
Біжать по схилах до міського бруку... [8, с.40]*

Здається, що ця поезія є у творах Словацького “дірою у просторі”, яка хоче відкрити нічим не спотворений пейзаж в екзистенційному й аксіологічному вимірах.

Висновок. Юліуш Словацький був переконаний у тому, що всім, що створив, завдячує своїй “країні”, “рідній землі”, яка виявляється у його творчості. Її ж він розумів як релігію, як об’явлення абсолютних істин. Власне тому Кременець, місто, з якого він був родом, вважав містичним місцем, своєрідною святинею і школою.

Любов до міста, де народився Великий Кременчанин, переросла в його серці в гаряче почуття до своєї батьківщини, любов до своїх співвітчизників перетворилась у неймовірну приязнь до народу. Поет вірив у його майбутнє, наполегливо гартуючи своїм віщим словом боротьби. Творчість поета-романтика мала глибокий вплив на багато поколінь української і польської інтелігенції.

Світило його поезії – його душа – зробило Кременець “містом Словацького”, місцем паломництва всіх, “хто благородний” духом, хто любить поезію і поета.

Література

1. Волинські Афіни.1805-1833: Збірник наукових праць/Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут ім. Тараса Шевченка; під ред. С.Маковського і В.Собчука. – Тернопіль: Богдан, 2006. – 304 с.: іл.
2. Левінська С.Й. Юліуш Словацький. Життя і творчість. – К.: Дніпро, 1985. – 207 с.
3. Леонід Кравчук, Вадим Кравчук. Словацький і Кременець. – Кременець: ВАТ “ПАПРУС”, 2000. – 50 с.: іл.
4. Радишевський Р.П. Юліуш Словацький. Життя і творчість. – К.: Дніпро, 1985. – 207 с.
5. Рильський М. Юлиуш Словацкий и украинская поэзия // Рильський М. Зібрання творів: В 20 т. 14. К.: Наук. думка, 1986. С. 417- 420.
6. Словацький Юліуш. Вибрані твори в 2 томах. Т. 1. / За ред. Рильського. – К.: Художня література, 1959. – 445 с.
7. Словацький Юліуш. Срібний міф України: Поезії. Поєми. Драми. / Серія “Ad Fortes – До джерел”. – Львів: Світ, 2005. – 304 с.: іл.
8. Словацький Ю. Українська дума. – Львів: Каменяр, 1993. – 127 с. – Пол. і укр.
9. Słowacki J. Dzieła. Wyd. 2-e. T.13: Listy do matki. – Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1952. – 237 s.

Лаврик Ю.А.

*Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г.Короленка
Науковий керівник – к. філол. н., доц. Сологуб Л.О.*

Особливості вивчення розділу “Словотвір” у школі та складні питання з теорії словотворення

Словотвір вважається одним із найскладніших розділів шкільного курсу, тому що зміст виражає цілий ряд можливостей та перспектив: навчальний матеріал про творення слів спрямований на усвідомлення шляхів і способів поповнення лексичного запасу; цей розділ відіграє велику роль і в розвитку творчих здібностей школярів; ґрунтовне вивчення цілого ряду способів та засобів творення українських слів переконує учнів у багатстві рідної мови; “Словотвір” – це розділ, який тісно пов’язаний із мовленнєвим розвитком учнів; у процесі роботи над деривацією виробляються мовні та мовленнєві вміння й навички; системне вивчення словотвору має на меті розгляд усіх (морфологічних і неморфологічних) способів творення слів, будови їх з урахуванням приналежності до певної частини мови (тут уже простежується взаємозв’язок різних мовних рівнів), специфіки твірної основи та звукових змін, властивих українській мові.

Словотвір за шкільною програмою [3, с. 14-15] вивчається в кілька етапів: спершу дається невелика частина теорії, куди введено деякі питання фонеморфології (чергування звуків у процесі творення слів) та орфографії (написання складних та складноскорочених слів) у початкових та у 5-ому класах. У 6-ому класі звертається увага на змінювання та творення слів, вивчаються основні способи словотворення: префіксальний, суфіксальний, префіксально-суфіксальний, безафіксний,

складання основ (або слів), перехід слів з однієї частини мови в іншу, розглядається словотвірний словник. Повністю відомості про словотвір засвоюються під час вивчення частин мови – іменника, прикметника, дієслова, прислівника тощо (6-7 кл.), де характеризується специфіка їх творення. У старших класах увага зосереджується на стилістичних можливостях словотвору. Проте основним для розуміння системи й особливостей творення слів, що належать до різних частин мови, є осмислене опрацювання загальних питань словотвору. Школярі мають усвідомити (звичайно, з допомогою і під керівництвом учителя-словесника), що творення слів – головне джерело збагачення не тільки словникового складу мови, але й лексичного запасу учнів та їх потенційних можливостей. Діти також засвоюють основні питання словотвору – похідне й непохідне слово, твірне слово і твірна основа, словотворчі засоби, найпродуктивніші способи словотворення – та практично ознайомлюються із поняттями словотвірного значення, ланцюга, гнізда. Працюючи над розділом, школярі повинні мотивувати похідні слова, встановлювати зв'язки між твірними і похідними, визначати словотвірну структуру слів, знаходити спільне між словами з однаковим словотвірним значенням та одного словотвірного типу.

Вивчення розділу за чинною програмою заплановане на кінець навчального року, коли продуктивність роботи школярів знижується і немає можливості закріпити та поглибити знання у процесі вивчення інших розділів. На нашу думку, словотвір доцільно вивчати безпосередньо перед морфологією, з якою він тісно пов'язаний, бо включає питання словотвору частин мови. Цього погляду дотримується і Ганна Передрій [2, с. 30]. Уважаємо, що особливу увагу слід звернути на складні питання словотвору.

На нашу думку, треба приділити особливу увагу розмежуванню термінів “словотвір” і “словотворення”. *Словотвір* – наука про творення слів, а *словотворення* – процес і результат творення слів.

Логіка цього розділу вимагає сформувати в учнів передусім поняття похідного і непохідного слів. Для цього потрібно повторити відомості про будову слова, зокрема про основу, яка буває кореневою і може, крім кореня, включати суфікси і префікси, та про лексичне значення слова, тлумачення його (доцільно у 5-ому класі). Уважаємо також, що відомості про похідні і непохідні слова доцільно вивчати індуктивним шляхом у процесі активної роботи над конкретними завданнями. Потрібно дати також тлумачення цих термінів:

- *похідними* (мотивованими) називаються слова, значення і будова яких пояснюється (мотивується) значенням і будовою спільнокореневих слів: *світло* ← *світлий*, *темнота* ← *темний*;
- *непохідними* (немотивованими) називаються слова, значення і будова яких не мотивується основою спільнокореневих слів. Вони є умовними позначеннями предметів дійсності, основа їх не поділяється на морфеми, є кореневою: *і-ти*, *туди*, *серц-е*, *там*, *зір*.

І.С.Олійник зазначає, що певні труднощі для учнів становить розрізнення таких понять, як форми слова й однокореневі (спільнокореневі) слова, визначення морфемної будови слова, особливо в тих випадках, коли звуко-буквений вигляд кореня змінюється внаслідок чергування звуків [1, с. 147] Учитель повинен довести до свідомості школярів, що словозміна – це відмінювання слів: *читати* – *читаю*, *читаєш*, *читатимуть*, а словотворення – це різні способи творення нових слів: *читати* – *читач*, *прочитати*, *зачитатися*.

Найкраще, коли під час роботи над похідними словами поступово вводяться терміни: *твірне слово* – це слово, від якого безпосередньо утворене дане похідне і *твірна основа* – частина слова, від якої твориться похідне. Можна використовувати частковий словотвірний аналіз: позначення твірної основи і на похідному слові: *заручення* ← *заручити*. Проте не можна відкидати і повний словотвірний аналіз, тому що саме в процесі такого розбору школярі з'ясовують, як утворилося нове слово, встановлюють словотвірні компоненти і відношення між ними.

Уважаємо, що учням необхідно пояснити всю специфіку розбору, тому для кращого запам'ятовування потрібно подати їм схему словотвірного розбору (зазвичай така схема подається в порівнянні з розбором слова за морфемною будовою).

Схема словотвірного розбору:

1. Визначити, до якої частини мови належить слово.
2. Визначити твірне слово (із споріднених – найближче).
3. Виділити в ньому твірну основу.
4. З'ясувати словотворчі засоби (афікси).
5. Визначити спосіб словотворення.
6. Проаналізувати фонетичні зміни при словотворенні (якщо відбулися).
7. Зробити умовний графічний запис словотвірного аналізу.

Бажано навести зразки цього розбору:

Підосичник

- 1) Іменник.
- 2) Осика.
- 3) *Осик-*.
- 4) Префікс *під-* і суфікс *-ник*.
- 5) Морфологічний (префіксально-суфіксальний).
- 6) Чергування приголосних *к – ч*.
- 7) Підосичник ← осика.

Отже, у сучасному мовознавстві спостерігається значний інтерес до проблем словотвору. Дослідники ще й досі не знайшли ідеального шляху вивчення його в школі (створюються нові методики, але не відкидаються й традиційні). Проте слід зауважити, що всі науковці одностайно підтверджують позитивізм такого базису навчальної діяльності як: засвоєння теоретичних положень зі словотвору; вироблення вмінь та навичок; актуалізація знань із попередніх розділів; взаємозв'язок словотвору з розділами мовознавчої науки; робота над конкретними завданнями; нестандартний підхід до вивчення теми; врахування вікових і психологічних особливостей учнів; підбір диференційованих завдань; проведення нестандартних уроків (урок-гра, урок-подорож, урок-змагання, урок-конкурс тощо); врахування складних випадків словотворення; екскурси в історію словотворчих процесів; вироблення навичок словотвірного аналізу; проведення підсумкових занять із вивчення розділу; ефективне застосування наочності та ТЗН; проведення дослідницьких робіт тощо.

Варто також пам'ятати, що словотвір у школі вивчається у кілька етапів, тому матеріал потрібно підбирати, за цим поділом та чинною програмою. Враховуючи вікові та індивідуальні особливості учнів, їхній словниковий запас, необхідно дотримуватися логічності та наступності в переході від елементарних одиниць словотворення до складніших [1, с. 148].

А взагалі, словотвір – дуже цікавий розділ мовознавчої науки, поринувши у його глибину, вже не можна залишитися байдужим до новотворів української мови. Цю любов до краси рідного слова, а також інтерес учителі повинні прищепити майбутньому поколінню.

Література

1. Олійник С.І., Іваненко В.К. та ін. Методика викладання української мови в середній школі. – К.: Вища школа, 1979. – 310 с.
2. Передрій Г. Вивчення складних питань шкільного словотвору // Дивослово. – 2004. – №2. – С. 29-35.
3. Програма з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-12 кл. / За ред. Л.В.Скुरатівського. – К.: Перун, 2005. – 176 с.

Лактіонова О.О.

Донецький національний університет

Науковий керівник – д. філол. н., проф. Загнітко А.П.

Структурна і семантична типологія інфінітивних односкладних речень у синтаксичній системі (на матеріалі творів Оксани Забужко)

Дослідження інфінітивних речень має тривалу історію. Питання статусу інфінітивних речень у синтаксичній системі остаточно не вирішене і на сучасному етапі лінгвістики. У нашій роботі вперше простежено інфінітивну типологію односкладних речень на матеріалі творів Оксани Забужко.

Тривалий час інфінітивні речення розглядалися серед безособових і не виділялися в окремий тип. О.М.Пешковський першим вирізняє їх в окремий різновид. У шкільній граматиці вони і сьогодні тлумачаться як окремий тип безособових. Деякі мовознавці (А.Х.Востоков, О.О.Потебня, Д.М.Овсянко-Куликовський, К.М.Галкіна-Федорук та ін.) також вважають їх безособовими. Актуальним завданням на сьогодні є встановлення диференційних ознак інфінітивних речень.

Підставою для виділення таких речень в окремий різновид постає те, що інфінітив виступає в них "...сам по собі, поза його відношенням до власне-дієслова або дієслівної зв'язки..." [6, с. 347].

До інфінітивних речень О.М.Пешковський зараховував тільки ті, в яких наявний незалежний інфінітив, тобто, "...інфінітив без допоміжного слова *бути*, предикативів *треба, можна*, заперечних займенників (прислівників) *ніхто, ніде, нікуди* тощо..." [7, с. 210].